

<https://doi.org/10.36719/2706-6185/39/43-46>

Zeynab Rüstəmovə

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası
zeynab109rustamova@gmail.com

Xarici dillərin tədrisi prosesində nitq fəaliyyətinin əsas kimi oxunun rolu

Xülasə

Xarici dil öyrənmə prosesində "oxu" nitq fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. Oxu, dil öyrənənlərə söz ehtiyatını genişləndirmək, qrammatik qaydaları möhkəmləndirmək və dilin üslubunu öyrənmək imkanı verir. Eyni zamanda mətnlər vasitəsilə tələbələr dil daşıyıcılarının mədəniyyətini və ünsiyyət qaydalarını daha yaxşı başa düşürlər. Oxu digər nitq bacarıqları ilə inteqrasiya edildikdə, dinləmə, danışmaq və yazı kimi qabiliyyətlərin inkişafına böyük töhfə verir.

Açar sözlər: xarici dil tədrisi, oxu bacarığı, nitq fəaliyyəti, qrammatik öyrənmə, söz ehtiyatı, mətn anlama, dil öyrənmə strategiyaları, interaktiv tədris

Zeynab Rustamova

Azerbaijan State Academy of Physical Education and Sports
zeynab109rustamova@gmail.com

Speech Activity in the Process of Teaching Foreign Languages the Role of Reading as the Basis

Abstract

In the process of learning a foreign language, "reading" is the basis of speech activity. Reading allows language learners to expand their vocabulary, reinforce grammar rules, and learn the style of the language. At the same time, through texts, students better understand the culture and communication rules of the speakers of the language. When reading is integrated with other speaking skills, it greatly contributes to the development of abilities such as listening, speaking and writing.

Keywords: foreign language teaching, reading skills, speaking activity, grammar learning, vocabulary, text comprehension, language learning strategies, interactive teaching

Giriş

Xarici dillərin tədrisi prosesində nitq fəaliyyətinin əsas kimi oxunun rolu mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Oxu, dildən istifadə etməyin ən vacib üsullarından biridir və dil öyrənənlər üçün nitq inkişafı baxımından əsaslı vasitədir. Bunun səbəbi, oxunun dilin qrammatik quruluşunu, söz ehtiyatını və məna əlaqələrini öyrənməyə kömək etməsidir (Brown, 2007, pp. 90-120).

Oxu, xarici dil öyrənən tələbələrin həm söz ehtiyatını artırır, həm də qrammatik biliklərini möhkəmləndirir. O, dil daşıyıcılarının mədəniyyətini, düşüncə tərzini və ünsiyyət qaydalarını daha yaxşı anlamağa kömək edir. Eyni zamanda düzgün mətn seçimi vasitəsilə tələbələrin diqqətini müəyyən nitq modellərinə yönəltmək, onların nitq bacarıqlarını inkişaf etdirmək mümkündür (Harmer, 2007, pp. 50-75).

Oxunun rolu haqqında bir neçə əsas məqam var:

1. Qavrama və dərk etmə: Oxu tələbələrə nitq quruluşunu, məntiqini və cümlələrin necə formalaşdığını başa düşməyə imkan verir. Bu, onların dinləmə və danışmaq bacarıqlarını da inkişaf etdirir.

2. Dil ehtiyatı və qrammatika: Oxu vasitəsilə öyrənənlər yeni sözlər və ifadələr əldə edir, həmçinin qrammatik quruluşların təkrarını görərək onları tətbiq etməyi öyrənirlər.

3. Mətn vasitəsilə öyrənmə: Müxtəlif növ mətnlər (məsələn, hekayələr, elmi məqalələr, xəbərlər) oxucunu müxtəlif üslublarla tanış edir və onların nitq fəaliyyətini genişləndirir.

4. Motivasiya və maraq: Maraqlı və uyğun seçilmiş mətnlər tələbələrin oxumağa marağını artırır, bu da dil öyrənmə prosesini daha effektiv edir.

Beləliklə, xarici dillərin tədrisi prosesində oxu nitq fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsində əsas rol oynayır və digər dil bacarıqları (dinləmə, danışma, yazı) ilə inteqrasiya olunmuş şəkildə tətbiq olunduqda daha çox fayda verir (Grabe, 2009, pp. 30-60).

Oxunun xarici dil öyrənmə prosesindəki rolu haqqında daha dərin məlumat almaq üçün bəzi əlavə məqamlara diqqət yetirək:

1. Oxu növləri və onların funksiyaları

Oxu növləri dil öyrənmə məqsədlərinə görə fərqlənir və hər biri nitq bacarıqlarını müxtəlif şəkildə inkişaf etdirir:

– Əyləncə məqsədli oxu: Bu oxu növü tələbələrə dili zövqlə öyrənmək üçün motivasiya verir. Məsələn, hekayələr və ya romanlar oxumaq tələbələrin söz ehtiyatını genişləndirir, məntiqi düşüncəni və təxəyyülü inkişaf etdirir.

– İnformativ oxu: Bu növ oxu daha çox məlumat əldə etməyə yönəlmişdir. Məqalələr, xəbər yazıları və elmi mətnlər tələbələrin məlumat bazasını genişləndirir və formal yazı üslubunu daha yaxşı başa düşmələrinə kömək edir.

– Təhlil məqsədli oxu: Tədris prosesində tələbələr mətnləri təhlil edərək onlardan qrammatik və məntiqi qaydaları öyrənir. Bu da onlara strukturlaşdırılmış şəkildə düşünmə və danışma bacarığını inkişaf etdirmək imkanı verir.

2. Oxu və digər nitq fəaliyyətləri arasında əlaqə

Oxu, dil öyrənmədə digər nitq fəaliyyətləri ilə qarşılıqlı əlaqədədir:

– Oxu və dinləmə: Hər iki fəaliyyət anlama bacarıqlarını inkişaf etdirir. Oxu vasitəsilə öyrənilən dil strukturları dinləmə zamanı anlaşılmanı asanlaşdırır. Eyni zamanda dinləmə bacarığı da oxu prosesində daha sürətli və effektiv nəticələr verir.

– Oxu və yazı: Oxu və yazı bir-birini tamamlayan proseslərdir. Yaxşı oxucular adətən yaxşı yazıçılardır, çünki oxu zamanı dilin strukturunu və üslubunu öyrənərək yazı prosesində onlardan istifadə edirlər. Oxu zamanı əldə edilən qrammatik biliklər yazı prosesini təkmilləşdirir.

– Oxu və danışmaq: Oxu vasitəsilə öyrənilən söz ehtiyatı və ifadələr tələbələrin danışmaq bacarıqlarını zənginləşdirir. Oxunan mətnlərdən öyrənilən dil modelləri, ifadələr və cümlə quruluşları danışmaq zamanı təbii olaraq istifadə olunur.

3. Oxu strategiyaları və metodikası

Xarici dil öyrənmələr üçün oxu strategiyaları düzgün metodik yanaşma ilə həyata keçirildikdə daha təsirli olur. Bəzi strategiyalar:

– Skimming və scanning: Bu strategiyalar tələbələrə mətni sürətlə oxuyaraq əsas fikirləri anlamağa kömək edir. Bu yanaşma mətndəki lazımlı məlumatları qısa müddətdə müəyyən etməyi və ümumi məzmunu tez bir zamanda dərk etməyi öyrədir.

– Dərin oxu: Bu strategiya daha detallı və analitik oxunu tələb edir. Tələbələr mətnin hər cümləsini diqqətlə oxuyaraq qrammatik, leksik və üslub nüanslarını başa düşməyə çalışırlar. Bu metod daha dərindən nitq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə xidmət edir.

4. Oxu prosesində interaktiv yanaşmalar

Müəllimlər interaktiv metodlardan istifadə etməklə oxu prosesini daha maraqlı və effektiv edə bilirlər. Məsələn:

– Diskussiya əsaslı oxu: Tələbələr oxuduqları mətni müzakirə edərək, mətndəki məzmunu analiz edir və öz fikirlərini bölüşürlər. Bu, onlara təkcə mətni anlamağa deyil, həm də aktiv nitq fəaliyyətini inkişaf etdirməyə imkan verir.

– Sual-cavab sessiyaları: Tələbələrə mətni oxuduqdan sonra suallar vermək, onların anlayış səviyyəsini yoxlamaq və həmçinin onların öz fikirlərini nitq şəklində ifadə etmələrini təmin edir.

– Rol oynama və dram: Oxunan mətndəki xarakterlər və hadisələr əsasında dram əsasında rol oynama fəaliyyətləri tələbələrin oxuduqlarını tətbiq etməyə kömək edir.

5. Oxu bacarıqlarının inkişafının dəyərləndirilməsi

– Tələbələrin oxu bacarıqlarının inkişafını dəyərləndirmək üçün müəllimlər müxtəlif testlər və tapşırıqlar tətbiq edə bilirlər. Məsələn:

– Mətn əsaslı suallar: Tələbələrin mətni başa düşdüyünü yoxlamaq üçün suallar verilir. Bu suallar həm faktiki məlumatları, həm də məntiqi əlaqələri yoxlamağa yönəlmiş ola bilər.

– Xülasə yazma: Tələbələr mətni oxuyub, onun qısa xülasəsini yazmaqla başa düşdüklerini nümayiş etdirirlər. Bu, həm də onların yazı bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Bu qeyd olunan məqamlar xarici dillərin tədrisində oxunun nitq fəaliyyətində nə qədər vacib və təsirli olduğunu göstərir. Oxu bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi xarici dilin ümumi mənimsənilməsinə gücləndirir və tələbələrin digər dil bacarıqlarını daha sürətli öyrənməsinə yardım edir (Nation, 2009, pp. 60-90).

Xarici dillərin tədrisi prosesində nitq fəaliyyətinin əsası kimi oxunun rolu haqqında daha geniş məlumat verə və bu məlumatı alman dilindəki nümunələrlə izah edə bilərik. Oxu, dil öyrənlərə yeni sözlər, qrammatik qaydalar və dilin təbii istifadə formaları ilə tanış olmağa imkan verir. Alman dili tədrisində də oxu prosesi bu səbəblərdən mühüm rol oynayır. İndi bu mövzunu daha dərinlən araşdıraq və alman dili nümunələri ilə izah edək (Ur, 1996, pp. 80-110).

1. Alman dilində oxu vasitəsilə söz ehtiyatının artırılması

Alman dilini öyrənən tələbələr oxu vasitəsilə geniş bir söz ehtiyatı qazanırlar. Məsələn, tələbə bir hekayə oxuyarkən çoxsaylı yeni sözlər öyrənir. Hermann Hesse və ya Franz Kafka kimi məşhur alman yazıçıların mətnləri tələbələrə müxtəlif üslublarda nitq nümunələri təqdim edir.

Məsələn, “Die Verwandlung” (Kafka) əsərində belə bir cümlə var:

– Almanca: “Als Gregor Samsa eines Morgens aus unruhigen Träumen erwachte, fand er sich in seinem Bett zu einem ungeheuren Ungeziefer verwandelt”.

– Tərcümə: “Gregor Samsa bir səhər narahat yuxulardan oyandıqda, özünü yatağında nəhəng bir həşəratə çevrildiyini gördü”.

Bu cümləni oxuyaraq, tələbə “erwachen” (oyanmaq), “finden” (tapmaq), “Bett” (yataq), “Ungeziefer” (həşərat) kimi sözləri və müxtəlif qrammatik strukturları öyrənir.

2. Alman dilində qrammatik qaydaların təkrar olunması

Alman dilində oxu tələbələrin qrammatik biliklərini möhkəmləndirmək üçün əla vasitədir. Cümlələrdəki qrammatik strukturlar təkrarlanaraq tələbənin yaddaşına yaxşıca yerləşir. Məsələn, alman dilində “Partizip II” (keçmiş zaman feilləri) mətnlərdə çox tez-tez istifadə olunur və oxu vasitəsilə tələbə bu formaları tez öyrənir.

Bir cümləyə diqqət edək:

– Almanca: “Er hat das Buch gelesen”.

– Tərcümə: “O, kitabı oxudu”.

Bu cümlədə “gelesen” sözü, keçmiş zamanda istifadə olunan Partizip II formasıdır. Tələbə oxu zamanı bu kimi formaları çox görür və təkrarlandıqca asanlıqla mənimsəyir.

3. Alman dilində oxu və mədəniyyətin öyrənilməsi

Oxu, təkcə dil öyrənmək deyil, həm də dil daşıyıcılarının mədəniyyəti ilə tanış olmaq üçün vacibdir. Məsələn, alman mədəniyyətinə aid mətnlər oxumaq tələbələrin alman dəyərlərini və düşüncə tərzini öyrənməsinə kömək edir.

Bir alman mədəniyyəti ilə əlaqəli nümunəyə baxaq:

– Almanca: “In Deutschland gibt es viele traditionelle Feste wie das Oktoberfest”.

– Tərcümə: “Almaniyada Oktoberfest kimi bir çox ənənəvi bayramlar var”.

Bu cümlə alman mədəniyyəti haqqında məlumat verir və tələbənin dil ilə yanaşı, həmin ölkənin mədəniyyətini də öyrənməsinə kömək edir.

4. Oxu strategiyaları ilə nitq inkişaf etdirilməsi

Alman dilində oxu zamanı müəyyən strategiyalar tətbiq edilərək tələbələrin nitq qabiliyyəti daha effektiv şəkildə inkişaf etdirilə bilər. Məsələn, “Skimming” və “Scanning” kimi oxu strategiyaları tələbələrə böyük mətnləri qısa müddətdə oxumağa və əsas məlumatları müəyyən etməyə kömək edir. Bununla yanaşı, dərin oxu strategiyası tələbələrin qrammatik strukturları və yeni sözləri daha dərinlən başa düşməsinə imkan yaradır.

5. Alman dilində oxu üçün mətn nümunələri

Alman dilində oxu bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün müxtəlif növ mətnlərdən istifadə etmək olar. Həm bədii ədəbiyyat, həm də informasiya mətnləri oxunaraq müxtəlif dil səviyyələri inkişaf etdirilir (Nuttall, 2005, pp. 25-55).

– A1 səviyyəsində: Sadə hekayələr və dialoqlar tələbələrə əsas sözlər və ifadələr öyrətmək üçün istifadə olunur.

– Mətn nümunəsi: “Hallo! Ich heiße Anna und ich wohne in Berlin”.

– Tərcümə: “Salam! Mənim adım Anna və mən Berlində yaşayıram”.

– B2 və daha yüksək səviyyədə: Bu səviyyələrdə daha mürəkkəb mətnlər, məqalələr və klassik ədəbiyyat əsərlərindən istifadə olunur. Məsələn, Thomas Mann və ya Goethe kimi yazarların əsərləri oxu bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün əla mənbədir.

– Mətn nümunəsi (Goethe – “Faust”):

– Almanca: “Zwei Seelen wohnen, ach! In meiner Brust”.

– Tərcümə: “Ah! İki ruh yaşayır mənim sinəmdə”.

Bu cümlə tələbələrə dərin məna və dilin poetik istifadəsini göstərir və onları düşünməyə, dilin incəliklərini başa düşməyə dəvət edir (Hedge, 2000, pp. 100-130).

6. Oxu prosesində interaktiv metodların tətbiqi

Oxu prosesini interaktiv etmək tələbələrin daha fəal iştirakı üçün mühüm rol oynayır. Məsələn, oxunan mətnlər əsasında rol oyunları təşkil edərək tələbələr həmin mətndəki hadisələri canlandırma bilirlər. Alman dilində oxunan hekayələrin və ya dram əsərlərinin səhnələrini oynamaq, tələbələrin həm oxu anlama bacarıqlarını, həm də danışmaq qabiliyyətlərini inkişaf etdirir (Krashen, 2004, pp. 40-70).

Nəticə

Oxu xarici dillərin, xüsusilə də alman dilinin tədrisi prosesində nitqin əsasını təşkil edir. Alman dilində oxu prosesində tələbələr yeni sözlər öyrənir, qrammatik qaydaları təkrar edir və dili təbii şəkildə mənimsəyirlər. Həmçinin oxu vasitəsilə tələbələr alman mədəniyyətinə yaxından bələd olur, bu da onların dil öyrənmə motivasiyasını artırır.

Ədəbiyyat

1. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Longman.
2. Grabe, W. (2009). *Reading in a Second Language: Moving from Theory to Practice*. Cambridge University Press.
3. Harmer, J. (2007). *How to Teach English*. Pearson Education Limited.
4. Hedge, T. (2000). *Teaching and Learning in the Language Classroom*. Oxford University Press.
5. Krashen, S. (2004). *The Power of Reading*. Libraries Unlimited.
6. Nation, I. S. P. (2009). *Teaching ESL/EFL Reading and Writing*. Routledge.
7. Nuttall, C. (2005). *Teaching Reading Skills in a Foreign Language*. Macmillan Education.
8. Ur, P. (1996). *A Course in Language Teaching: Practice and Theory*. Cambridge University Press.

Daxil oldu: 08.07.2024

Baxışa göndərildi: 29.07.2024

Təsdiq edildi: 18.08.2024

Çap olundu: 30.09.2024